

KOLEKTÍVNA ÚLOHA SLOVENSKÝCH FILOZOFICKÝCH PRACOVNÍKOV

Po víťazstve socializmu v našej vlasti mení sa od základov jej ekonomická a kultúrna tvárnosť. Naša vlasť zmenila sa na štát ľudovej demokracie, ktorý sleduje jediný program: vybudovať, upevniť, so dňa na deň rozvíjať socialistickú základňu a jej zodpovedajúcu socialistickú nadstavbu. Tento program zodpovedá vedecky zisteným zákonitostiam výstavby socializmu — spoločenskému zriadeniu, v ktorom prvýkrát v dejinách dostáva sa k moci trieda proletárov, aby odstránila vykorisťovanie, utláčanie, panovanie človeka nad človekom a spravodlivo zabezpečila hospodárske a kultúrne hodnoty všetkým pracujúcim.

Ekonomická, primárna časť výstavby socializmu prebieha u nás pomerne rýchlo a navodzuje bezprostredne prevratné zmeny v organizácii spoločnosti. Znárodnenie a poštátnenie podnikov, peňažníctva, priemyslu, veľkostatkárskej pôdy, obrovská priemyselná industrializácia, kolektivizácia pôdohospodárstva — to sú hlboké zmeny, akých minulosť nepoznala. V tomto procese výstavby socialistického hospodárstva, ako ho najdokonalejšie vyjadruje náš päťročný plán, mení sa chudobné, zaostalé, prevažne agrárne Slovensko na bohatú industrializovanú krajinu s rozvinutým priemyslom, s mechanizovaným a racionalizovaným poľnohospodárstvom. Týmto spôsobom nevyhnutne vzrastá životná úroveň, hmotný blahobyt nášho ľudu.

Ale to je iba jedna stránka veci. Tým, že si naša spoločnosť organizuje novým spôsobom svoj materiálny život, mení aj seba, svoj postoj k životu, svoje hodnotenie života, svoje náhľady, myšlienky, slovom svoj svetonázor. Na socialistickej základni vyrastá socialistická nadstavba. Marxizmus-leninizmus venuje veľkú pozornosť vzájomného vzťahu základne a nadstavby vôbec, socialistickej základne a nadstavby zvlášť. Konštatuje síce primárnosť základne, nie menej však zdôrazňuje aktívnu silu, aktívne pôsobenie nadstavby.

„Nadstavba pomáha aktívne svojej základni sformovať sa a upevniť, podniká všetky opatrenia, aby pomohla novému zriadeniu zničiť a zlikvidovať starú základňu a staré triedy“ — učí s. J. V. Stalin a práve preto hovorí na adresu všetkých socialistických ideologických pracovníkov, že oni sú vlastne pohonom, že ideologovia ženú vpred, že idea, socialistické uvedomenie má nesmierny význam pre budovanie socializmu.

Túto funkciu ideologie musia pochopiť všetci naši vedeckí a kultúrni pracovníci a musia prijať výzvu k jej tvoreniu. Bohatstvo materiálu a problematiky, ktoré poskytuje súčasný rozvoj spoločnosti, nespôsobuje mechanicky aj

zmeny vo vedomí ľudí. Zmeniť vedomie človeka, pretrhnúť jeho spojenie so starými formami myslenia, cítenia a konania, oduševniť ho za dnešnú socialistickú skutočnosť, slovom preformovať ho v duchu socializmu, to ostáva úlohou ideologie. Týmto spôsobom nadstavba pomôže aktívne aj výstavbe základne, lebo jej vychová ľudí presvedčených, veriacich v správnosť socialistických princípov hospodárstva, socialistických foriem práce a socialistického života vôbec. Okrem toho, a to je neodmysliteľná súčasť úspechov socialistického učenia, povedie samého človeka k vedecky pravdivejšiemu chápaniu sveta a jeho vývinu tak ako aj spoločnosti a jej historického vývinu.

Filozofia ako súčasť nadstavby nemôže nesúvisieť s hospodárskou a politickou praxou nášho štátu. Obsahom aj smyslom svojich prác musí zdôvodňovať a podopierať výdobytky, ktoré socializmus u nás už doteraz priniesol a ukazovať jeho ďalšie perspektívy. Na filozofickom fronte je veľa vážnych a naliehavých úloh. Ako prudko sa rozrastá do šírky i hĺbky socialistická základňa, tak sa množí aktuálny materiál na filozofické spracovanie.

Po určitej etape, v ktorej sa naši filozofickí pracovníci venovali prevažne osvojovaniu si marxistickej filozofie a oboznamovali verejnosť so základnými výsledkami tohto učenia ako aj s výsledkami najpokrokovejšej sovietskej filozofie, musia prikročiť k samostatnej tvorivej práci a aplikovať toto učenie v našich pomeroch, rozvíjať ho vo vzťahu s našimi potrebami. Tu popri tom, že aj naďalej budú bojovať proti zvyškom buržoáznej ideologie a filozoficky zovšeobecňovať výsledky socialistickej výstavby v našej vlasti, najaktuálnejšou sa javí úloha prehľadne spracovať dejiny slovenskej filozofie s hľadiska historického materializmu.

Marxizmus nás učí, že socializmus nevznikol bez prípravy, že je zákonitým dedičom všetkých pokrokových tradícií minulosti. A preto aj pri bohatosti aktuálnych problémov nezanedbáva historický výskum, naopak, robí ho predmetom svojej pozornosti. Vyzbrojený správnu pracovnou metódou historického výskumu vzbudzuje v národoch túžbu po pravdivom poznaní svojej národnej minulosti, po poznaní vývojovej cesty, ktorá ho dovedla k súčasnosti. Lebo marxizmus vysoko hodnotí aktívnu pôsobnosť nielen súčasne vznikajúcich myšlienok, ale správne oceňuje aj myšlienkové dedičstvo, myšlienkový odkaz minulosti. Vidíme to úplne jasne v Sovietskom sväze. Nijaký národ nenačiera tak hlboko do svojej minulosti a neťaží z nej toľko ako práve sovietsky národ. Okrem problematiky, ktorá súvisí bezprostredne so zmenami spoločnosti na prechode od socializmu ku komunizmu, sú to ešte vždy kladné postavy z minulosti, revolucionári, pokrokári, bojovníci, ktorými sa zaoberajú sovietski kultúrni a vedeckí pracovníci, myšlienkami ktorých nadchýňajú sovietskeho človeka k národnej hrdosti, k uvedomelému vlastenectvu, k obeťavej a vytrvavej práci na výstavbe svojej sovietskej vlasti.

Aj u nás, ako nikdy predtým za buržoáznych pomerov, rozmýšľa sa o problémoch našej národnej minulosti. Jedno vedné odvetvie po druhom podujíma sa na zodpovednú úlohu preskúmať, osvetliť a vysvetliť náš dejinný vývin. Sme tým povinní nášmu pracujúcemu ľudu, aby on — uskutočnovateľ epochálnych a trvalých zmien — vedel, ako mysleli, tvorili, bojovali jeho otcovia, aby poznal, čo brzdilo a deformovalo náš vývin a naopak, čo mu pomáhalo, aby bol právom hrdý na nositeľov pokroku a vlastenectva, právom zasa odsudzoval cudzie, prot ľudové elementy.

Slovenská filozofia realizuje túto požiadavku vypracovaním *Náčrtu dejín slovenskej filozofie*. Potrebu napísať aspoň prehľadné dejiny našej národnej filozofie zdôrazňovala už filozofická konferencia r. 1950 a vo Filozofickom ústave SAVU podnikaly sa prvé kroky k tejto práci už r. 1951. No objektívne ťažkosti, na ktoré sa narážalo, ďalej nedostatok pracovníkov sme sa pokúsili rigorózne prekonať iba tohto roku a na marcovej pracovnej schôdzi Filozofického ústavu vypracovali sme už konkrétny plán práce. Vedenie a hlavná zodpovednosť za Náčrt pripadá Filozofickému ústavu SAVU ako vrcholnej inštitúcii filozofickej práce na Slovensku. Do práce je zapojený kolektív filozofických pracovníkov z radov univerzitných profesorov filozofie ako i najlepších poslucháčov dejín filozofie.

Kolektív, ktorý sa na túto prácu podujíma, si uvedomuje, že je to ťažká a zodpovedná práca. Vypracovať totiž dejiny národnej filozofie znamená dať nielen inteligencii a študujúcej mládeži, ale celému národu jasnú ideologickú a politickú orientáciu v našej minulosti. To predpokladá, aby sme v spleti hospodárskych, národnostných a ideových vzťahov, v ktorých sa Slovensko až po súčasnú dobu nachádzalo, vedeli správne postihnúť zákonitosti, ktoré určovali jeho vývin a z nich vyvodit' zákonitosť tej cesty, na ktorú vstúpilo Slovensko ako krajina socializmu.

Napísanie takýchto dejín bude prejavom nášho činorodého vlastenectva a súčasne previerkou nášho ovládania vedeckej metódy marxizmu-leninizmu. Z toho vyplýva, že musíme dodržiavať hlavné podmienky, ktoré musia spĺňať každé dejiny filozofie a ktoré prízvukuje s. Ždanov v diskusii o Alexandrovových *Dejinách filozofie*, aby totiž materiál, ktorý budeme podávať, bol preverený a kvalitný, aby učebnica bola vedecká, t. j. spočívala na základe súčasných vymožeností dialektického a historického materializmu, aby sledovala dejiny filozofie v súhlase s triednymi zápasmi ako dejiny boja materializmu a idealizmu, príp. v našom prípade ako dejiny boja pokrokovejšieho s reakčným v samom idealistickom tábore. Pritom, ako je to prirodzené s hľadiska materializmu, budeme hľadať predovšetkým realistické, národu slúžiace tendencie a objavovať nové, buržoáziu nepovšimnuté alebo nesprávne zhodnotené stránky našich mysliteľov. V Náčrte si nebudeme detailnejšie všímať

osobnosti podradnejšieho významu, ale vyzdvihneme predovšetkým vedúce osobnosti (alebo prúdy), dôležité pre vývin slovenskej filozofie. Obdobia časove a významove vzdialenejšie budú zachytené stručne, kým obdobia bližšie, najmä od vzniku pokrokovejších prúdov a marxistického hnutia a im nepriateľské, dosiaľ živé teórie podrobíme dôkladnejšej analýze.

Už na začiatku sme naznačili, že *Náčrt* nebude iba zbierkou vyexcerpovaných historických faktov, ale naopak, chce byť učebnicou socialistického vlastenectva, príspevkom k socialistickému uvedomeniu nášho ľudu. S hľadiska marxizmu to ani nemôže byť inak. Najprísnejšia vedecká analýza je podmienená a organicky spätá s hľadiskom robotníckej triedy a potrebami jej vývinu. Kým buržoázia kryla svoje triedne záujmy pod heslami „objektívnosti a nadstranníckosti“ vedy a filozofie a pritom skresľovala a falšovala skutočnosť práve v záujme svojej triedy, my volíme priamu a otvorenú cestu: minulosť nebudeme podávať objektivisticky, neutrálne, scholasticky, ale vo vzťahu k potrebám prítomnosti, k veľkým ideovým zápasom, ktoré pokrokoví ľudia svádzajú s odumierajúcimi, prežitými názormi. Na pozadí minulosti budeme sa vyrovnávať s nepriateľskými ideologiami buržoázneho nacionalizmu a kozmopolitizmu a to tak, že konkrétno-historickou analýzou poukážeme na moment ich vzniku a odhalíme ich škodlivú pôsobnosť v minulosti. Ukážeme ďalej, ako pod rôznymi firmami sledovali jeden protiľudový a protinárodný cieľ — hájiť hospodárske záujmy buržoázie — a ako sa s triednym nepriateľom vkĺzly aj do našej novej spoločnosti. Súčasne očistíme od buržoáznonacionalistických nánosov také osobnosti, ako bol Kollár a Štúr, ktorí prizvukovaním slovenského nacionalizmu sohrali v svojej dobe pokrokovú, národno buditeľskú úlohu. Pri každom kritickom rozbere budeme sa držať známej marxistickej poučky o tom, že jedna a tá istá idea môže byť v rôznych konkrétnych historických podmienkach aj reakčná aj pokroková. Zvlášť veľkú pozornosť venujeme myšlienkovým bojom na sklonku XIX. stor., obdobiu veľkého kvasu, keď sa na Slovensku rodí robotnícke hnutie, potom vzniku ČSR a diferencovaníu myšlienkových prúdov v nej až k zákonitému víťazstvu vedeckého svetonáhľadu.

Toľko v krátkosti k *Náčrtu dejín slovenskej filozofie* vcelku, k jeho poslaniu a základným zásadám prístupu k materiálu.

Čo sa týka samej metódy práce, t. j. sameho spracovania a výkladu filozofických myšlienok, opierame sa dôsledne o metódu vedeckého materializmu. Filozofické názory ako súčasť nadstavby odrážajú špecifickým spôsobom konkrétno-historickú situáciu a sociálno-triednu štruktúru spoločnosti a naopak, samy ju viac alebo menej ovplyvňujú. Tento vzájomný súvis základne a nadstavby nám umožňuje, aby sme aj v nadstavbe stanovili určité (relatívne stabilné) medzníkové body približne podľa medzníkových bodov vo vývine ľud-

skej spoločnosti, čiže aby sme periodizáciu dejín filozofie opreli o periodizáciu jednotlivých spoločensko-historických formácií a období.

Pravda, v ideologickej oblasti nie je periodizácia taká jednoznačná ako v hospodárskej oblasti, a to pre špecifický charakter duchovnej tvorby (zastávanie spoločenského vedomia, určitá kontinuita filozofickej problematiky, relatívna samostatnosť duchovnej tvorby). Preto periodizácia na jednotlivé epochy a obdobia má skôr pomocný — pracovný význam, kým v samom podaní budeme sledovať vývin filozofických myšlienok v ich vzájomnom prelínaní i cez jednotlivé obdobia schémy a sledovať, ako kvalitatívne rôzne odrážajú zmeny v základni, ako sú podmienené vývinom triedy a samého národa. Napr. revolučné roky 1848 uvádzame ako medzníkový bod. V skutočnosti však dielo Štúra a ostatných štúrovcov nemožno týmito rokmi zlomiť na dvoje. Tu treba postupovať organicky, sledovať vnútorný vývin myšlienkových koncepcií a nenásilne ich vsadiť do hospodárskych a politických súvislostí, aby sme neupadli do prílišného ekonomizmu alebo historizmu. Sledujeme predovšetkým myšlienkový vývin, ktorý je okrem už spomínaných vzťahov silne determinovaný cudzími, svetovými myšlienkovými prúdmi, domácou myšlienkovou tradíciou atď. Všetko toto máme na pamäti (a budeme to uplatňovať pri podrobnom spracovaní), keď predkladáme čitateľom schému Náčrtu alebo periodizáciu, ktorú sme zostavili po predbežných poradách s historikmi a literárnymi historikmi. Pretože sa naša periodizácia shoduje v hlavných bodoch s periodizáciou dejín slovenskej literatúry, ktorú vypracovali s podobným cieľom naši literárni historici, používame niektoré členenia a termíny z *Náčrtu dejín slovenskej literatúry*.

Návrh periodizácie vyzerá takto:

I. Filozofia na Slovensku do r. 1785.

Úvodná syntetizujúca časť podáva prehľad filozofie na Slovensku v epoche feudalizmu až do zrušenia nevoľníctva. Charakterizuje feudálne zriadenie Uhorska, postavenie slovenského ľudu v ňom; nerovnomerný vývin buržoázie a refeudalizáciu Uhorska s víťazstvom protireformácie. Sleduje filozofickú tvorbu v týchto pomeroch a jej spoločenský význam. Delí sa na tri obdobia:

1. Typická scholastika odchovancov viedenskej a krakovskej univerzity s čisto teologickým charakterom.

2. Filozofia slovenských humanistov (Sambucus, Jesenius a i.), reformačná filozofia (Sinapius Horčíčka, Ján Inšititoris Mošovský a i.), prešovská škola (Bayer, Caban, Ladiver).

3. Znovuoživenie scholastiky s činnosťou trnavskej a košickej univerzity, ďalej začiatky osvietenstva (Hugolín Gavlovič, Ján Zmeškal).

II. Filozofia v epoche boja proti feudalizmu a formovania národného programu.

Siaha od zrušenia nevoľníctva r. 1785 do zrušenia poddanstva r. 1848. Je to epocha formovania buržoázneho národa a ňou začínajú dejiny slovenskej národnej filozofie.

Podáva hospodársko-spoločenský obraz Slovenska v období rozkladajúceho sa feudalizmu, počiatky kapitalistických výrobných vzťahov v slovenských mestách a dedinách začiatkom XIX. stor., vznik a vývin slovenskej maloburžoázie, postupný proces kapitalizácie Uhorska, hospodárske a politické boje ako výraz tohto procesu. Ďalej podáva politický a národnostný obraz reakčnej Rakúsko-uhorskej monarchie a vzrastanie revolučnosti mladej buržoázie jednotlivých utláčaných národov; roľnícke vzbury a nepokoje, prípravu revolúcie r. 1848 a revolučné roky. Filozofické názory sleduje v najužšej súvislosti s týmito pomermi. Delí sa na tri obdobia:

1. Filozofia osvietenská: malohotskí osvietenci (Feješ, Holko a i.), „ľudoví osvietenci“ (Tešdík, Bajza, Fándli).

2. Filozofia prebudeneckého obdobia, narastanie národného uvedomenia a slovanskej myšlienky (Šafárik, Kollár).

3. Filozofia štúrovcov v období priprav revolúcie, vrcholenie ich revolučnosti a pokrokovosti (Štúr, Hurban, Hodža, Horárik a básnická skupina štúrovcov: Kalinčiak, Botto, Chalupka, Kráľ a i.)

III. Filozofia v epoche po porážke buržoáznej revolúcie a zvýšeného národnostného útlaku.

Siaha od skončenia revolúcie po r. 1830. Sleduje hospodársky a politický život na Slovensku po porážke revolúcie, temnú dobu bachovského absolutizmu so stupňujúcimi sa triednymi antagonizmami (spojenie dynastie s feudálnou aristokraciou a rakúskou veľkoburžoáziou proti národnostiam — Maďari, Česi, Slováci a i. a ľudu); charakterizuje vývin slovenskej buržoázie po porážke programu štúrovcov, stratu celkovosti programu a perspektív boja, únik od sociálnych otázok, od naliehavej roľníckej otázky k čisto kultúrnym, jazykovým požiadavkám, zúženie národnostného programu, izoláciu od más. Sleduje čiastočné oživenie buržoázie po páde Bachovom (znova len s úzkym programom), memorandové udalosti, matičné udalosti, diferenciáciu vnútri samej buržoázie na pravé a ľavé krídlo, vznik Novej školy a jej spoločenský dosah. Sleduje, ako sa tieto pre slovenský národ veľmi pohnuté časy, odrážajú vo filozofickom myslení, príp. ako reaguje na ne myšlienková tvorba. Delí sa na dve obdobia:

1. Filozofia v období Bachovho absolutizmu — doznievanie ideologie štúrovcov (vyhrotenie idealistických prvkov vo filozofii Štúra, Hurbana a Hodžu), filozofické náhľady starších štúrovcov (Kellner-Hostinský, Samo Bohdaň Hroboň a i.), doznievanie racionalistických a osvietenenských prúdov (Kuzmány, Moyzes, Karol Štúr).

2. Filozofia v období tzv. matičných rokov a po porážke slovenskej buržoázie buržoáziou vládnúceho národa.

Obidve obdobia sa prelínajú. K starším štúrovcom ideove patria Ormis a Hečko; na ľavom krídle vystupujú Palárik, Viktorín, Jonáš Záborský, vzniká Nová škola (Ján Mallý-Dusarov a i.) s realistickejšími tendenciami, stred reprezentujú Š. M. Daxner, Janko Francisci-Rimavský, Viliam Paulíny-Tóth. Sem počítame aj odborných vedeckých pracovníkov, ako boli Dionýz Štúr, Holuby, Kmeť, Zechenter a i.

IV. Filozofia v epoche boja o národné oslobodenie.

Siahla od r. 1880 do r. 1918. Sleduje hospodárske a politické pomery, ako sa vyvinuly po rakúsko-uhorskom vyrovaní, proces prehľbovania triednych rozporov medzi veľkostatkársko-buržoáznou vládnúcou triedou Uhorska a medzi slovenskou buržoáziou ako celkom, ďalej proces priostrovania rozporov v lone samej buržoázie (konzervatívna časť osciluje ešte stále medzi Viedňou, Budapešťou a Moskvou, pokroková prehľbuje hospodársku a politickú spoluprácu s českou buržoáziou a domácimi zámožnými roľníckymi vrstvami; sleduje postupný prechod vedúcej úlohy v slovenskom národe do rúk pokrokovšej mestskej buržoázie, orientovanej zväčša československy, demokraticky a liberalisticky (hlasisti).

Všima si pozorne vznik a formovanie robotníckeho hnutia, spoločenskú pozíciu, ktorú zaujala robotnícka trieda, ciele, aké sledovala, sleduje jej boj proti národnostnému a sociálnemu útlaku. Zachytáva preskupenie síl za prvej svetovej vojny, vplyv Veľkej októbrovej revolúcie na sebaurčovacie národné snahy Čechov a Slovákov. Delí sa na dve obdobia:

1. Filozofia v období vývoja a diferenciacie slovenskej buržoázie, t. j. filozofia konzervatívnej časti (Vajanský, Kovalevský, Kvačala, Škultéty, Osvald a i.), myslitelia s prvkami pozitivistického a realistického myslenia (Lauček, Štefanovič, Lajčiak a i.), filozofia hlasistov (Šrobár, Blaho, Hodža, Štefánek); filozofia tolstojovcov (Makovický, Škarvan), filozofia zosilneného politického klerikalizmu a konečne čiastočný odklon od idealizmu (Hálek, Votruba, Aurel Stodola a i.).

2. Filozofia nastupujúcej a vyvíjajúcej sa robotníckej triedy, začiatky marxistického myslenia na Slovensku (Emanuel Lehocký, Edmund Borek, Ján Fišák, Fr. Tupý, Pojher, Pozela).

V. *Filozofia v epoche boja robotnickej triedy za svrhnutie kapitalizmu a oslobodenie národa.*

Siahla od r. 1918 do r. 1945, t. j. od utvorenia prvej Československej republiky po jej obnovenie. Sleduje vznik nového štátu Čechov a Slovákov a jeho triedny charakter, revolučný nástup robotníckych a ľudových más pod vplyvom Veľkej októbrovej revolúcie, porážku robotníckeho hnutia v decembri 1920, upevňovanie hegemonie buržoázie a zvýšené vykoristovanie pracujúceho ľudu, oportunistický sociálny demokratický a vznik KSČ, boj KSČ za práva pracujúceho ľudu proti českému finančnému kapitálu a jeho slovenským spojencom, boj proti separatistickej politike druhej časti slovenskej buržoázie, reprezentovanej najmä klerofašistickou Hlinkovou stranou; ďalej boj proti vzrástajúcemu fašizmu, novej svetovej vojne, za zachovanie republiky a po jej páde proti okupantom a zradcovskej buržoázii. V súvislosti s týmito pomermi sleduje vývin a diferenciaciu filozofického myslenia. Delí sa na dve obdobia:

1. Filozofia v rámci buržoáznodemokratickej republiky, t. j. filozofia v službách unifikačných československých snáh (pozitívizmus a kritický realizmus prof. Tvrdého, Prúdy), ďalej klerikálna filozofia. Zosilnenie marxistickej filozofie (niektorí davisti, Urx, Szántó), filozofia politických predstaviteľov Komunistickej strany (Gottwald, Široký).

2. Filozofia v období fašistickej okupácie a boja za národné oslobodenie, t. j. filozofia za tzv. Slovenského štátu; rozvoj cirkevnej scholastiky a idealistickej filozofie rozličných odtienkov (intuitívny realizmus Losského, Dieška a i., filozofia národného socializmu atď.) a protiidealistická filozofia s prvkami materializmu.

VI. *Filozofia v epoche ľudovej demokracie.*

Siahla od r. 1945. Sleduje vznik a triedny charakter oslobodenej Československej republiky, boj s buržoáziou o ľudovú demokraciu, boj o hospodárske, politické a ideologické upevnenie víťazstva pracujúcich po druhej svetovej vojne. Delí sa na dve obdobia:

1. Filozofia v období boja o pokrokové pozície proti agresívnym snahám ideologickej reakcie.

2. Filozofia po víťazstve nad buržoáziou, prenikanie marxizmu-leninizmu do vedomia más a do praxe.

Metodologicky aj čo do koncepcie máme teda plán práce zhruba premyslený. No popri týchto jednoznačne vyriešených stránkach *Náčrtu* (ktoré bolo

ľahšie vyriešiť pretože sa dotýkajú viacmenej všeobecných a ujasnených požiadaviek) narážame v jednotlivostiach na viaceré ťažkosti. Považujeme za potrebné zmieniť sa tu aspoň o najhlavnejších.

Na začiatku sme povedali, že predmetom vedeckej učebnice dejín filozofie je vystopovanie, vysvetlenie a zhodnotenie vzniku a vývinu vedeckého materialistického svetonáhľadu a jeho zákonov. To platí zrejme aj pre dejiny slovenskej filozofie a našou úlohou bude vystopovať tento vývinový myšlienkový proces prejavujúci sa konkrétne vo forme boja materializmu a idealizmu. Úloha v našom prípade je však ťažká a komplikovaná.

Lebo vyššie uvedeným výmerom vymedzili sme filozofii určitú zvláštnu oblasť ľudskej duchovnej činnosti, zvláštnu oblasť poznania skutočnosti, ktorá i keď súvisí s inými formami poznania, (umeleckými, prírodovednými atď.), i keď je podmienená hospodárskymi a spoločenskými formami života, má svoje vlastné špecifikum. Je prirodzené, že toto špecifikum nechápeme v smysle starého náhľadu, podľa ktorého sa filozofii pripisovalo právo na univerzálne vysvetlenie sveta a jej „jedinečná kvalita“ spočívala v tom, že tróniac nad všetkými ostatnými vedami snažila sa najčastejšie abstraktnou, bezuzdnou špekuláciou vyriešiť všetky „záhady sveta“, dosiahnuť absolútnej pravdy a na základe dômyselne vybudovaných systémov predpisovať pravidlá nielen ľudskému mysleniu, ale aj vedeckému bádaniu.

Podľa takéhoto pomýleného idealistického kritéria, našli by sme v našej národnej filozofii veľmi málo „originálneho a zaujímavého“ materiálu. Súvisí to s celkovým hospodársko-spoločenským vývinom nášho národa, že sa filozofia u nás nepestovala iba pre záujem jednotlivcov, nebola vymoženosťou uzavretých filozofických škôl (myslíme už na národnú filozofiu a nie na scholastické stredoveké školy), ale bola tesne spätá so životom spoločnosti a národa a brala na seba často iné výrazové formy (literárne, politické atď.).

Práve marxistické ponímanie tejto otázky, zahrňujúce do dejín filozofie nielen úzko odborné teoretické náhľady na určitý okruh ustálených filozofických problémov, ale aj spoločensko-politické a svetonázorové myšlienky, tvoriace základ sociálnej praxe ľudí, dovoľuje nám hľadať a nájsť hodnotných mysliteľov — filozofov — aj v našich národných dejinách.

Pravda, v pomeroch, aké boly u nás v minulosti, je aj pri rozšírení pojmu filozofie a prevahe prvkov historického materializmu ťažko robiť túto prácu. Nechceme totiž upadnúť do podávania všeobecno-kultúrnych dejín alebo spoločensko-politických charakteristík, ale sústrediť sa na ich teoretický, filozofický základ. Aj to by mohlo pomýliť nášho čitateľa, že v *Náčrte* uvádzame také osobnosti, o ktorých sa nevedelo, že boli aj „filozofmi“, ale skôr básnikmi, kazateľmi atď. Tu je práve tá ťažkosť, že nemáme presné distinkcie

a že iba pri práci s materiálom, načierajúc do tvorby jednotlivých mysliteľov, zjavia sa nám zreteľnejšie.

Pre posúdenie, aká je to naozaj ťažká práca, uvedieme príklad. Je známe, že štúrovci prikladali najväčší význam literárnej tvorbe. J. M. Hurban — príznačne pre celú štúrovskú a ešte aj poštúrovskú generáciu — charakterizuje takto funkciu literatúry: „Literatúra má ľudstvo a národy viesť labyrintom života, vystopovať a obhajovať formu národného ducha, obsahovať všetky odvetvia národného života, byť prosto jeho najvlastnejšou farbou a rečou, sumou všetkého jeho duchovného účinkovania.“

Takýmto výmerom literatúry zahrňujú štúrovci do nej okrem činnosti umeleckej aj vedeckú a inú. Ako teda nepojať do dejín myslenia Kellnera i Záborského, Kalinčiaka i Kráľa, Vajanského i Hviezdoslava atď?

Konečne podobná situácia bola u všetkých podrobených slovanských národov. Je totiž známe, že u hospodársky závislých, príp. zaostalých a nesamostatných národov, je literatúra naozaj najdôležitejším životným a obranným prejavom. U nás to bolo tak až do určitého upevnenia a rozvinutia buržoázie, keď sa filozofické myslenie viac emancipovalo od iných foriem spoločenského vedomia a začalo sa u nás sústavnejšie a cieľavedomejšie pestovať.

So špecifickým historickým vývinom nášho národa súvisí aj prevaha idealistických prvkov v teoretickom myslení. Už na začiatku sme sa dotkli tejto otázky, že v našom prípade ide — až na posledné obdobia — zväčša o boj pokrokovejších názorov s reakčnými. Našou úlohou bude, i keď je to často ťažké, tento fakt neospravedlňovať — ale správne vysvetliť.

Z iných ťažkostí, s ktorými bojujeme pri vypracovaní našej národnej filozofie spomenieme krátko ešte dve.

Každému je známe, že hospodársky a politický vývin Slovenska úzko súvisí s dejinami maďarského národa. Kultúrne vplyvy oboch národov nie sú však dostatočne prebádané. Tak je to i v oblasti filozofie. Vplyvy západoeurópskej, poľskej, ruskej, českej filozofie sa často až preceňujú, kým o vzájomných vplyvoch s maďarskou mysliteľskou produkciou sa nehovorí skoro nič. Je to zrejme pozostatok starého, nacionalistického chápania našich vzťahov, ktorý nie je konkrétnym výskumom a shodnotením dosiaľ ešte prekonaný. Je zrejmé, že aj my, pokiaľ nebudeme mať dostatok hodnoverných prameňov o spomínanej súvislosti, dopustíme sa často improvizovaných úsudkov.

Iná ťažkosť, ktorá by do veľkej miery mohla odstrániť vyššie uvedené, je nedostatok už prevereného historického materiálu. Konkrétne ide o *Náčrt slovenských dejín a hospodárskych dejín*, ktorý nám veľmi chýba. Správne historické shodnotenie vývinu nášho národa (ako napr. poskytuje pre obdobie vzniku robotníckeho hnutia Gosiorovského Príspevok k dejinám robotníckeho hnutia na Slovensku) by poslúžilo ako pevný základ aj histórii myslenia. Takto

sme nútení čerpať z ojedinelých prameňov, niekedy ešte starého dáta, čo je pre našich mladých pracovníkov namáhavé, nakoľko vyžaduje úplné prehodnotenie.

No i napriek týmto ťažkostiam, rozvíja sa práca na *Náčrte* sľubne. Sme si vedomí, že je to priekopnícka práca a že všetky slabé miesta, ktoré sa v nej prípadne vyskytnú, musíme dopĺňovať, opravovať, skvalitňovať. Zaväzujeme sa však, že prácu vykonáme a dosiahneme výsledok nielen na filozofickom fronte, ale splatíme daň aj nášmu pracujúcemu ľudu, ktorý čaká na podobné dielo.